

Rozdział VIII

Charakter prawny postępowania zabezpieczającego

Legal character of proceedings to secure claims

Kamil Maciuk

Uniwersytet Wrocławski

Streszczenie

Opracowanie to obejmuje analizę charakteru prawnego postępowania zabezpieczającego po nowelizacji z 2004 roku, a także analizę samego pojęcia tego postępowania. Podjęta została także próba uporządkowania i opisanie zasad postępowania zabezpieczającego. Omówiony został również zakres podmiotowy oraz przedmiotowy. Ponadto niniejsze opracowanie dotyczy przesłanek umożliwiających udzielenie zabezpieczenia w toku postępowania zabezpieczającego.

Słowa kluczowe

charakter prawny, roszczenie, postępowanie zabezpieczające, zasady, zakres podmiotowy, zakres przedmiotowy

Abstract

The dissertation involves the analysis of the legal nature of proceedings to secure claims after the amendment in 2004, as well as analysis of the sole concept of the process. It has been made an attempt to review and order the principles of conduct. It has been also reviewed the objective and subjective scope. The dissertation refers to the premises enabling securing claims during the pending procedure.

Key words

legal nature, claim, secure claims proceedings, principles, objective scope, subjective scope

1. Pojęcie, zasady i charakter prawny postępowania zabezpieczającego

Próbując opisać i zdefiniować pojęcie postępowania zabezpieczającego, należy przede wszystkim dokonać analizy regulacji prawnych dotyczących tegoż postępowania. Od nowelizacji przepisów o postępowaniu zabezpieczającym, jaka miała miejsce po wejściu w życie ustawy z dnia 2 lipca 2004 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 172, poz. 1804)¹, stwierdzić należy, że regulacje dotyczące postępowania zabezpieczającego zyskały na znaczeniu, choćby w systematyce samego kodeksu, gdzie przepisy te zostały ujęte w odrębną część k.p.c.

¹ Ustawa o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, Dz. U. Nr 172, poz. 1804, dalej k.p.c.

Ponadto uregulowano wszelkie nieścisłości i odrębności związane z tym postępowaniem, co spowodowało zmianę poglądów doktryny na charakter prawny tego postępowania, co postaram się w dalszej części pracy pokazać. W wyniku wprowadzonych zmian postępowanie zabezpieczające w sposób zdecydowany usamodzielniało się. Postępowanie zabezpieczające w wyniku nowelizacji nie kończy się wydaniem zarządzenia tymczasowego, ale postanowieniem o udzieleniu bądź też odmowie udzielenia zabezpieczenia. Z tego powodu do postanowienia kończącego to postępowanie stosuje się regulacje kodeksowe dotyczące postanowień. Postępowanie to przestało być traktowane jako część postępowania rozpoznawczego czy też postępowania egzekucyjnego. Podmiot, wnosząc wniosek o udzielenie zabezpieczenia (możliwe jest także wszczęcie postępowania zabezpieczającego z urzędu), zyskuje miano uprawnionego, a podmiot, wobec którego zabezpieczenie roszczenia ma zostać zastosowane, staje się obowiązany. Ze wstępnych zagadnień warto dodać, że zgodnie z art. 13 § 2 k.p.c.: „Przepisy o procesie stosuje się odpowiednio do innych rodzajów postępowań unormowanych w niniejszym kodeksie, chyba że przepisy szczególne stanowią inaczej”. Pierwszy wniosek, jaki można wyciągnąć po analizie zacytowanego przepisu jest taki, że w kwestiach nieunormowanych regulacjami o postępowaniu zabezpieczającym należy zastosować przepisy dotyczące procesu. To zastosowanie przepisów o procesie w postępowaniu zabezpieczającym nie może być dowolne, ma być odpowiednie. Odpowiedniość polega na uwzględnieniu charakteru postępowania. Oznacza to, że niektóre przepisy mogą być zastosowane wprost. Inne z kolei ze względu na charakter postępowania, co do którego mają mieć zastosowanie, muszą się niejako dostosować, a jeszcze inne (np. dotyczące powództwa wzajemnego) ze względu na swój procesowy charakter nie mogą mieć zastosowania w innych postępowaniach². Jednoznacznie należy odróżnić postępowanie zabezpieczające od regulacji prawa materialnego mających na celu zabezpieczenie roszczeń. Cechą odróżniającą jest to, że postępowanie zabezpieczające to jeden ze środków zapewnienia procesowej ochrony prawnej stron i uczestników postępowania. Postępowanie to składa się z czynności, które można podzielić na dwie zasadnicze części. Po analizie przepisów dotyczących postępowania zabezpieczającego zasadne wydaje się wyróżnienie czynności mających za zadanie określenie, czy w danej sprawie udzielenie zabezpieczenia jest możliwe³. Należy również pamiętać o czynnościach faktycznych, które to w sposób bezpośredni zmierzają do wykonania zabezpieczenia, jeśli uprzednio stwierdzono, że udzielenie zabezpieczenia jest w danej sprawie dopuszczalne.

² J. Bodio, [w:] A. Jakubecki (red.) *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 47.

³ I. Gil, *Postępowanie zabezpieczające na etapie poprzedzającym ogłoszenie upadłości*, Warszawa 2012, s. 106.

Uważam, że należy w sposób właściwy określić cel postępowania zabezpieczającego, co pozwoli na lepsze zrozumienie regulacji prawnych dotyczących tego postępowania. Choć postępowanie zabezpieczające ma charakter pomocniczy w stosunku do postępowania rozpoznawczego, to nie można przypisać celów postępowania rozpoznawczego do postępowania zabezpieczającego. Zgodnie z art. 730 § 1 k.p.c.: „W każdej sprawie cywilnej podlegającej rozpoznaniu przez sąd powszechny lub sąd polubowny można żądać udzielenia zabezpieczenia”. Zatem za cel postępowania zabezpieczającego należy uznać udzielenie zabezpieczenia. Wskazanie właśnie takiego celu postępowania zabezpieczającego jest naturalną konsekwencją zapewnienia jak najwyższego poziomu efektywności orzeczeń wydawanych w postępowaniu rozpoznawczym. Należy także wskazać, że osiągnięcie celu postępowania zabezpieczającego nie może powodować braku możliwości osiągnięcia celów stawianych przed postępowaniem cywilnym rozpoznawczym; ma być wręcz przeciwnie. W sposób zdecydowany podkreślić trzeba, że zrealizowanie tego celu będzie powodowało, że uprawniony uzyska ochronę prawną w zasadzie natychmiastowo⁴. Z powodu pomocniczego charakteru postępowania zabezpieczającego postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia powoduje stan względnej pewności w stosunkach prawnych między stronami postępowania, a zatem ochrona prawna udzielana w postępowaniu zabezpieczającym ma charakter tymczasowy. To postępowanie ma za zadanie przede wszystkim unicestwić negatywne skutki upływu czasu, jaki mija od wszczęcia postępowania cywilnego rozpoznawczego aż do jego zakończenia. Najważniejszym negatywnym skutkiem upływu czasu jest to, że w chwili wydania rozstrzygnięcia okazuje się, że w stanie faktycznym bądź prawnym zaszły zmiany tak daleko idące, że wydane przez sąd orzeczenie nie może być wykonane. Taki bieg wydarzeń jest rzecz jasna wysoce niepożądaną i zapobiegać ma mu właśnie postępowanie zabezpieczające. Zdaniem A. Jakubeckiego, zadanie to jest realizowane w postępowaniu zabezpieczającym właśnie poprzez zapewnienie wykonalności przyszłego orzeczenia wydanego w postępowaniu rozpoznawczym⁵. Właśnie poprzez zapewnienie wykonalności upływ czasu nie będzie powodował negatywnych skutków. Doktryna zasadniczo zgadza się z poglądem, że kolejnym z celów postępowania zabezpieczającego jest zabezpieczenie roszczenia⁶. Pogląd ten jednak nie jest w doktrynie przyjmowany w sposób bezkrytyczny. Wspomniana bezkrytyczność wiąże się z ustaleniem, czy przedmiotem postępowania zabezpieczającego jest wyłącznie roszczenie. Choć temat opracowania dotyczy tylko roszczeń, to wydaje się zasadne, aby w sposób kompleksowy przedstawić kwestie związane z postępowaniem zabezpieczającym. Obecnie doktryna stoi na stanowisku, że postępowanie zabezpieczają-

⁴ *Ibidem*, s. 108.

⁵ A. Jakubecki, *Postępowanie zabezpieczające w sprawach z zakresu prawa własności intelektualnej*, Kraków 2002, s. 97.

⁶ *Ibidem*, s. 96.

ce ma na celu nie tylko zabezpieczenie takiego rozstrzygnięcia w postępowaniu rozpoznawczym, które to następnie będzie mogło zostać wykonane w drodze przymusu państwowego, ale także ma na celu zapewnienie skuteczności tych orzeczeń, które nie podlegają wykonaniu w drodze egzekucji⁷. Podsumowując tę kwestię, należy stwierdzić, że zabezpieczenie roszczenia ma zagwarantować wykonalność rozstrzygnięcia merytorycznego zapadłego w postępowaniu rozpoznawczym i nadającego się do egzekucji, a w odniesieniu do orzeczeń nienadających się do egzekucji chodzi o zapewnienie jego skuteczności. W opracowaniu nie będą szerzej rozwijane kwestie związane z wykonalnością i skutecznością orzeczeń, ponieważ kwestie te wykraczają w sposób zdecydowany poza ramy niniejszego artykułu. Za istotne uważam wyjaśnienie pojęcia roszczenia. Brak w Kodeksie postępowania cywilnego definicji legalnej tego pojęcia. W doktrynie wyrażono stanowisko, że roszczenie należy traktować jako uprawnienie wierzyciela żądania od dłużnika określonego zachowania się⁸. Rozbijając to pojęcie bardziej szczegółowo, należy definiować je jako uprawnienie wierzyciela, które polega na żądaniu konkretnego rodzaju zachowania się (świadczenia) od danej osoby, zgodnego z treścią łączącego ich stosunku prawnego (zobowiązania⁹). Należy jednak podkreślić, że nie ma znaku równości między zabezpieczeniem prawa a zabezpieczeniem roszczenia właśnie.

Pierwszą zasadą postępowania zabezpieczającego jest zasada poszanowania interesów. Przez poszanowanie interesów rozumie się przede wszystkim to, aby przez udzielone zabezpieczenie uwzględnić aspekt związany z zagwarantowaniem ochrony prawnej w stopniu wystarczającym dla stron i uczestników postępowania oraz aby jednocześnie tak obciążyć obowiązane, by to obciążenie nie było obciążeniem ponad miarę. Opisuując tę zasadę, należy przede wszystkim dokonać analizy art. 731 k.p.c. Stanowi on, że: „Zabezpieczenie nie może zmierzać do zaspokojenia roszczenia, chyba, że ustawa stanowi inaczej”. Ta norma prawna ma właśnie gwarantować poszanowanie interesów. Reguła ta wynika z funkcji postępowania zabezpieczającego, która to polega na udzieleniu ochrony prawnej o charakterze tymczasowym¹⁰. Ochrona prawna polegająca na udzieleniu zabezpieczenia nie jest tożsama z ochroną prawną, udzielaną w postępowaniu rozpoznawczym. W pełni znajduje ona zastosowanie co do przyszłych orzeczeń, którym można przypisać cechę wykonalności. Są to więc, jak to zostało już wcześniej wskazane, orzeczenia, które zostaną wydane w postępowaniu rozpoznawczym i będą możliwe do wykonania w drodze przymusu państwowego, czyli w postępowaniu egzekucyjnym. Istotność tej zasady uwidacznia się zwłaszcza w przypadku roszczeń niepieniężnych.

⁷ *Ibidem*, s. 109.

⁸ I. Gil, *op. cit.*, s. 155.

⁹ A. Ohanowicz, *Zobowiązania. Część ogólna*, Warszawa 1967, s. 37.

¹⁰ A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki (red.), *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, Warszawa 2010, s. 908.

Zasada poszanowania interesów nie znajdzie jednak zastosowania w tych sprawach, w których to zabezpieczenie przybierze postać zabezpieczenia nowacyjnego. Sąd, udzielając zabezpieczenia, tymczasowo reguluje stan faktyczny lub prawny między stronami i trwa to do momentu merytorycznego rozstrzygnięcia sprawy w postępowaniu rozpoznawczym. Świetnym przykładem jest zabezpieczenie roszczeń o charakterze alimentacyjnym (art. 753 i 754 k.p.c.). Zasadne wydaje się więc stwierdzenie, że uzyskiwana jest ochrona prawna na poziomie zbliżonym do tego, który zostanie osiągnięty, gdy merytoryczne rozstrzygnięcie w postępowaniu rozpoznawczym będzie podtrzymywało udzielone zabezpieczenie. Nie chodzi o zapewnienie wykonalności wyroku, lecz o natychmiastowe, ale prowizoryczne zaspokojenie wierzyciela¹¹. Ustawodawca, mając na względzie tego typu sytuację, przewidział w przepisie art. 731 k.p.c. wyjątki od reguły, że zabezpieczenie nie może zmierzać do zaspokojenia roszczenia. Druga zasada dotyczy sprawności postępowania. Zasada ta jest w sposób całkowity charakterystyczna dla prawa proceduralnego, a więc także dla postępowania zabezpieczającego. Jej realizacja ma miejsce wtedy, gdy postępowanie zabezpieczające przebiega w sposób efektywny. Nie chodzi tu tylko o szybkość i, co za tym idzie, krótki czas trwania tego postępowania, ale o takie uregulowanie postępowania, by rozstrzygnięcie, które w nim zapadnie, zostało wydane w możliwie krótkim czasie (postulat szybkości postępowania), ale też nie uchylbiało ono zadaniom stawianym przed wymiarem sprawiedliwości. Zatem czas trwania postępowania nie może odbić się na jakości rozpoznania sprawy i w konsekwencji na jej rozstrzygnięciu. Zasada sprawności postępowania zabezpieczającego została wyrażona w art. 737 k.p.c., który dotyczy terminu na rozpoznanie wniosku o udzielenie zabezpieczenia, czy też w art. 738 k.p.c. stanowiącym o związaniu sądu granicami wniosku o udzielenie zabezpieczenia. Regulacja dotycząca związania sądu granicami wniosku w kontekście zasady sprawności postępowania zabezpieczającego jest szczególnie istotna, ponieważ to sam wierzyciel decyduje o „wielkości” wnoszonego przez siebie wniosku do sądu. Zasadne wydaje się stwierdzenie, że zasada ta odnosi się nie tylko do sądu, ale także do strony wnoszącej o udzielenie zabezpieczenia. Innymi słowy, im lepiej sporządzony jest wniosek o udzielenie zabezpieczenia, tym postępowanie zabezpieczające przebiega sprawniej. Ostatnia, trzecia już zasada dotyczy poszanowania minimum egzystencji. Jest szczególnie istotna, bo podkreśla, że nałożenie obowiązku na obowiązane nie może przybrać formy zbyt rygorystycznej, co z kolei podkreśla charakter postępowania zabezpieczającego, czyli fakt, że w tym postępowaniu udzielana ochrona prawna ma charakter jedynie tymczasowy. Wynik postępowania zabezpieczającego nie przesądza o rozstrzygnięciu postępowania rozpoznawczego. Ma zapewnić tylko i aż jego wykonanie lub skuteczność. Zasada poszanowania minimum egzystencji przejawia się

¹¹ *Ibidem*, s. 908.

w tym, że nie podlegają zabezpieczeniu te rzeczy, wierzytelności i prawa, wobec których wyłączona jest egzekucja. Mianowicie chodzi o rzeczy, które zostały wymienione w przepisach art. 829-839 k.p.c. Zasada ta ma zagwarantować, że obowiązany pomimo nałożonego na niego obowiązku nie będzie czuł zagrożenia dla dalszej swojej egzystencji. Zasada poszanowania minimum egzystencji koresponduje i uzupełnia się z zasadą poszanowania interesów, z tą jednak różnicą, że odnosi się ona wyłącznie do obowiązującego, a więc do strony ponoszącej ciężar związany z udzieleniem zabezpieczenia.

Co do charakteru prawnego postępowania zabezpieczającego, to należy przychylić się do tezy, że nowelizacja przepisów postępowania zabezpieczającego z 2004 roku znacząco uwypukliła charakter prawny tego postępowania. W szczególności wspomniana nowelizacja spowodowała znaczne usamodzielnienie się tego postępowania i aż do takiego stopnia, że ten rodzaj postępowania zyskał duże znaczenie dla skuteczności ochrony praw stron i uczestników postępowania¹². Nie można jednak zapomnieć o tym, że ochrona prawna w postępowaniu zabezpieczającym ma charakter tymczasowy. Tymczasowość ochrony prawnej powoduje, że różni się ona od ochrony prawnej udzielanej w postępowaniu rozpoznawczym. Wskazanie na samodzielność postępowania zabezpieczającego nie może jednak przesłonić tego, że ma ono charakter postępowania pomocniczego dla postępowania rozpoznawczego. Z powyższych względów istotne będzie określenie, na czym owa pomocniczość postępowania zabezpieczającego względem postępowania rozpoznawczego polega. Zabezpieczenie roszczenia nie ma w ogóle wpływu na możliwość wszczęcia, kontynuowania postępowania rozpoznawczego oraz prawidłowości jego przebiegu. To natomiast powoduje, że postępowanie rozpoznawcze może zostać przeprowadzone niezależnie od tego, czy doszło do zabezpieczenia roszczenia. Jest to cecha różnicująca postępowanie zabezpieczające pośród innych postępowań pomocniczych. Różnica ta polega na tym, że w przypadku innych postępowań pomocniczych, ich przeprowadzenie jest konieczne, aby można było wszcząć postępowanie rozpoznawcze (np. postępowanie w sprawie zaginięcia lub zniszczenia akt). Zatem zabezpieczenie roszczenia nie musi nastąpić, by wszcząć postępowanie rozpoznawcze, ale należy przyjąć tezę M. Iżykowskiego o zapewnianiu przez postępowanie zabezpieczające „sprawności” postępowaniu rozpoznawczemu¹³. Ową sprawność rozumie się jako gwarancję (ale nie o charakterze koniecznym) realizacji celów związanych z funkcją ochronną postępowania cywilnego w ogólności, a nie z samym przebiegiem postępowania. Chodzi więc o realizację celów stawianych postępowaniu cywilnemu, które to polegają na udzieleniu ochrony prawnej. Zabezpieczone roszczenie ma zapobiegać

¹² M. Romańska, [w:] red. J. Ignaczewski, M. Romańska, D. Dumnicka, *Postępowanie zabezpieczające i egzekucyjne*, Warszawa 2010, s. 43.

¹³ M. Iżykowski, *Wpływ zabezpieczenia powództwa na przebieg procesu cywilnego*, „Palestra” 1982, nr 1-3, s. 26.

występowaniu sytuacji, kiedy wydane orzeczenie merytoryczne nie powoduje udzielenia ochrony prawnej, bo dłużnik dokonał działań tego typu, że wydane orzeczenie nie może zostać wykonane. Należy także rozważyć, czy i jeśli tak, to na czym polega związek postępowania zabezpieczającego z postępowaniem egzekucyjnym. Negowanie tego typu związku nie ma absolutnie racji bytu. Od strony negatywnej można stwierdzić, że związek ten nie polega na tym, że postępowanie zabezpieczające zapewnia wykonanie egzekucji merytorycznego orzeczenia w toku postępowania egzekucyjnego. Pomocniczy charakter postępowania zabezpieczającego względem postępowania egzekucyjnego przyjmuje postać zapewnienia realizacji celów postępowania egzekucyjnego, w tym także skuteczności egzekucji¹⁴. W doktrynie uważa się, że charakter prawny postępowania zabezpieczającego lepiej oddaje inna jego cecha. Jest nią akcesoryjność tego postępowania. Polega ona na tym, że zabezpieczenie może zostać udzielone wyłącznie w związku z postępowaniem rozpoznawczym. Akcesoryjność wiąże się przede wszystkim z tymczasową ochroną prawną udzielaną w postępowaniu zabezpieczającym. W związku z tym postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia nie może być nigdy traktowane jako ostateczne rozstrzygnięcie sprawy będącej przedmiotem postępowania rozpoznawczego, nawet jeśli merytoryczne orzeczenie będzie zgodne z treścią postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia. To, co podkreśla akcesoryjny charakter tego postępowania, to przede wszystkim brak samoistności celów tego postępowania¹⁵.

Samodzielność postępowania zabezpieczającego dotyczy samodzielności funkcjonalnej i strukturalnej. Funkcjonalny charakter samodzielności wyraża się w udzielaniu ochrony prawnej o charakterze tymczasowym (prowizorycznym)¹⁶, co wskazuje na spełnianie przez ten rodzaj postępowania innej funkcji prawnej w porównaniu z postępowaniem rozpoznawczym. Samodzielność strukturalna utrzymuje się także wtedy, gdy postępowanie zabezpieczające trwa równoległe przy wszczęciu postępowania rozpoznawczego, a także już w jego trakcie. Podkreśla to także sama systematyka Kodeksu postępowania cywilnego. W wyniku wspomnianej już nowelizacji regulacji prawnych postępowania zabezpieczającego z 2004 roku postępowanie to zostało uregulowane w odrębnej części Kodeksu postępowania cywilnego. Ta zmiana w systematyce k.p.c. całkowicie już przesądza o tym pogląd, że postępowanie zabezpieczające jest częścią postępowania egzekucyjnego, nie ma w ogóle racji bytu. Jest to niejako przypieczętowanie drogi do uzyskania samodzielności przez postępowanie zabezpieczające i dokonując wykładni przepisów prawnych dotyczących postępowania zabezpieczającego, należy także brać pod uwagę systematykę k.p.c.

¹⁴ A. Jakubecki, *op. cit.*, s. 178.

¹⁵ *Ibidem*, s. 181.

¹⁶ A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki (red.), *op. cit.*, s. 901.

2. Zakres podmiotowy i przedmiotowy postępowania zabezpieczającego

Przez zakres podmiotowy postępowania zabezpieczającego należy rozumieć krąg podmiotów uczestniczących w tym postępowaniu. Jak już wcześniej przedstawiłem, strony w postępowaniu zabezpieczającym są określane mianem uprawnionego i obowiązowanego. Zakres podmiotowy został wskazany w podstawowym zakresie w art. 730¹ § 1: „Udzielenia zabezpieczenia może żądać każda strona lub uczestnik postępowania, jeżeli uprawdopodobni roszczenie oraz interes prawny w udzieleniu zabezpieczenia”. W związku z takim brzmieniem przytoczonego przepisu jak najbardziej można przychylić się do poglądu, że zarówno powód, jak i pozwany mają legitymację do złożenia wniosku wszczynającego postępowanie zabezpieczające. Najczęściej to jednak właśnie powód występuje z takim wnioskiem. Dla pełnej jasności wyjaśnię pokrótce pojęcie powoda i pozwanego. Powód to strona procesowa dochodząca swoich praw podmiotowych i innych uprawnień przez wytoczenie powództwa, czego skutkiem jest wszczęcie postępowania cywilnego. Pozwany to z kolei podmiot, przeciwko któremu powództwo wytoczone przez powoda jest skierowane. W trybie procesowym uprawnienie do złożenia wniosku ma także interwenient uboczny. Interwenientem ubocznym jest każdy, kto ma interes prawny w tym, by sprawa została rozstrzygnięta na korzyść jednej ze stron i z powodu posiadania tego interesu prawnego może przystąpić do tej strony w każdym stanie sprawy, aż do zamknięcia rozprawy w drugiej instancji (art. 76 k.p.c.). Czynności procesowe podejmuje on we własnym imieniu. Nie może natomiast rozporządzać przedmiotem procesu, a zatem nie może na przykład kumulować roszczeń procesowych czy też cofnąć pozwu. Jest także ograniczony co do podejmowania czynności procesowych powodujących skutki materialno-prawne (np. zawarcie ugody)¹⁷. Jeżeli chodzi o postępowania nieprocesowe, to wnioskodawca, a także uczestnicy postępowania nieprocesowego posiadają legitymację do złożenia wniosku i tym samym jest to uprawnienie do wszczęcia postępowania zabezpieczającego. Natomiast niezależnie od tego, czy postępowanie cywilne odbywa się w trybie procesowym, czy też nieprocesowym, z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia może wystąpić Rzecznik Praw Obywatelskich, Rzecznik Praw Dziecka oraz Rzecznik Praw Pacjenta. Legitymację ogólną posiada także prokurator. Przesłankami, które muszą zostać spełnione do tego, by prokurator wszczął postępowanie, są ochrona praworządności, praw obywateli czy też interesu społecznego. Wystarczy, że prokurator wskaże na wystąpienie tylko jednej z nich. W sprawach ściśle określonych przedmiotowo wskazanych przez artykuły 63¹–63⁴ podmioty, których dotyczą te przepisy prawne, także mogą wszcząć postępowanie zabezpieczające. Zatem

¹⁷ P. Telenga, [w:] A. Jakubecki (red.), *op. cit.*, s. 109.

inspektorzy pracy mogą wystąpić z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia w sprawach dotyczących ustalenia istnienia stosunku pracy, a także przystąpić do postępowania zabezpieczającego. Natomiast powiatowi (miejscy) rzecznicy konsumentów mogą z takim wnioskiem wystąpić, a także przystąpić do postępowania, jeśli sprawa dotyczy ochrony interesów konsumentów. Także organizacja społeczna ma legitymację do złożenia wniosku o udzielenie zabezpieczenia. Podobnie jak prokurator, organizacja społeczna może przystąpić do już toczącego się postępowania zabezpieczającego. Na podstawie art. 8 k.p.c. można stwierdzić, że mowa tu o takich organizacjach pozarządowych, których zadanie statutowe nie polega na prowadzeniu działalności gospodarczej. Przesłanką wszczęcia postępowania lub przystąpienia do postępowania, w tym także do postępowania zabezpieczającego jest ochrona praw obywateli. Przywołany już art. 8 k.p.c. wskazuje, że ochrona praw obywateli nastąpić może w wypadkach przewidzianych w ustawie. Kodeks postępowania cywilnego wskazuje te wypadki w art. 61. Dokonując wykładni całego artykułu, należy stwierdzić, że uprawnienia do wszczęcia postępowania lub przystąpienia do niego dotyczą także postępowania zabezpieczającego. Nie w każdej sytuacji organizacje pozarządowe mają legitymację do złożenia wniosku o udzielenie zabezpieczenia. Taka sytuacja to postępowanie, w którym organizacja tego typu nie bierze udziału, a jedynie przedstawia istotny dla sprawy pogląd, co następuje przez przedstawienie uchwały albo oświadczenia należycie umocowanych organów, o czym mowa w art. 63 k.p.c. Jeśli jednak organizacja pozarządowa zgłosiłaby w takiej sytuacji wniosek o udzielenie zabezpieczenia, to w literaturze dominuje pogląd, że wniosek ten powinien zostać oddalony z powodu braku legitymacji procesowej¹⁸. Z podobnej do organizacji pozarządowych legitymacji korzystają między innymi: Przewodniczący Komisji Nadzoru Finansowego i stowarzyszenia twórcze.

Zakres przedmiotowy postępowania zabezpieczającego z całą pewnością wiąże się z określeniem przedmiotu postępowania zabezpieczającego. Przez przedmiot postępowania zabezpieczającego należy rozumieć przedmiot rozpoznania i rozstrzygnięcia sądu w postępowaniu zabezpieczającym¹⁹. Przedmiot omawianego w tej pracy postępowania niewątpliwie wiąże się z przedmiotem postępowania, które ma zabezpieczać roszczenie, czyli z przedmiotem postępowania rozpoznawczego. Doktryna określa przedmiot postępowania cywilnego w ogólności jako roszczenie, za pomocą którego strona czynna postępowania, czyli strona powodowa domaga się ustalenia lub ukształtowania określonego stosunku prawnego. Przedmiot procesu określają roszczenia procesowe i jak najbardziej dotyczy to także postępowania zabezpieczającego. Według sporej grupy doktryny to właśnie roszczenie procesowe uosabia przedmiot procesu cywilnego. Należy jednak nadmie-

¹⁸ Por. F. Zedler, *Postępowanie zabezpieczające*, Toruń 1995, s.25.

¹⁹ A. Jakubecki, *op. cit.*, s.191.

nić, że kwestia tego, czy przedmiotem zabezpieczenia jest roszczenie o charakterze materialnoprawnym, czy też roszczenie o charakterze procesowym, jest sporna. Aktualnie największe znaczenie uzyskuje koncepcja kompromisowa, czyli łącząca poglądy o rozumieniu roszczenia pod kątem materialnoprawnym i procesowym. Rozumienie roszczenia w znaczeniu szerokim było uzasadniane dokonywaniem wykładni celowościowej art. 730 k.p.c. Jednak samo pojęcie roszczenia procesowego nie jest jednoznaczne. Na potrzeby niniejszego opracowania przyjmę to stanowisko, które skłania się do zdefiniowania roszczenia procesowego jako domagania się udzielenia ochrony prawnej. Zdaniem Z. Resicha przedmiotem stosunku prawnoprosesowego jest działanie sądu, a więc czynności wyrażające sam proces, natomiast przedmiotem procesu jest dochodzone prawo²⁰. Roszczenie procesowe jeszcze inaczej definiuje W. Siedlecki. Wedle jego koncepcji na pojęcie roszczenia procesowego składa się dokładne określone żądanie i wskazanie okoliczności faktycznych, które będą uzasadniać żądanie w celu uzyskania tymczasowej ochrony prawnej²¹. Dla A. Jakubeckiego przedmiot postępowania cywilnego to także roszczenie procesowe. Według stanowiska wspomnianego autora roszczenie procesowe to twierdzenie powoda o istnieniu normy prawnej ogólnej, z której wynika istnienie prawa podmiotowego, przedstawione sądowi w celu udzielenia ochrony prawnej, poprzez konkretyzację normy prawnej w orzeczeniu²². Dlatego też w związku z powyższym przedmiotem postępowania zabezpieczającego jest twierdzenie strony powodowej, czyli w tym rodzaju postępowania będzie to podmiot określany mianem uprawnionego, o istnieniu normy ogólnej, z której wynika prawo podmiotowe, przedstawione sądowi w celu udzielenia ochrony prawnej w sposób wskazany dla postępowania zabezpieczającego. Ponadto warto także dokonać rozróżnienia między przedmiotem postępowania zabezpieczającego, a przedmiotem zabezpieczenia. Najprostsza definicja przedmiotu zabezpieczenia stanowi, że jest nim to, na co nakierunkowane są czynności podejmowane w ramach postępowania zabezpieczającego. Należy przypomnieć, że te czynności są podejmowane w formie doraźnej ochrony prawnej, zgodnie z tym, że udzielone zabezpieczenie ma charakter tymczasowy. Przedmiotem zabezpieczenia oprócz roszczenia może być także prawo. Wątpliwości, czy prawo także może być przedmiotem zabezpieczenia, zostały rozwiane w związku z dodaniem do regulacji prawnej dotyczącej postępowania zabezpieczającego art. 730¹ § 1 k.p.c. Stanowi on, że: „Udzielenia zabezpieczenia może żądać każda strona lub uczestnik postępowania, jeżeli uprawdopodobni roszczenie oraz interes prawny w udzieleniu zabezpieczenia”. Ponadto wykładnia przywoływanego już art. 730 k.p.c. wskazuje, że pojęcie przedmiotu zabezpieczenia odnosi się również (oprócz postępowania-

²⁰ Z. Resich, *Stosunek prawnoprosesowy*, [w:] J. Jodłowski (red.), *Wstęp do systemu prawa procesowego cywilnego*, Warszawa 1974, s. 14.

²¹ W. Siedlecki, *Przedmiot postępowania cywilnego*, [w:] J. Jodłowski (red.), *op. cit.*, s. 14.

²² A. Jakubecki, *op. cit.*, s. 195.

nia rozpoznawczego) do roszczeń rozpoznawanych i rozstrzyganych w postępowaniu nieprocesowym i innym postępowaniu przez sąd powszechny lub sąd polubowny. Dokonując podsumowania dotyczącego zakresu przedmiotowego, należy stwierdzić, że udzielenie zabezpieczenia w tym postępowaniu może jak najbardziej dotyczyć także tych praw, które nie mogą zostać wykonane w drodze przymusu państwowego (egzekucji)²³.

3. Przesłanki umożliwiające udzielenie zabezpieczenia

Postępowanie zabezpieczające, jak już zostało to nadmienione, kończy się wydaniem postanowienia. Jeżeli ma to być postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia, to muszą zostać spełnione określone przesłanki. Skutki, które nastąpią w razie braku spełnienia choć jednej z nich, będą się różnić w zależności od tego, która z przesłanek nie została spełniona. Przesłanki, od spełnienia których uzależnione jest udzielenie zabezpieczenia, można podzielić na trzy grupy: przesłanki formalne, przesłanki dopuszczalności i przesłanki zasadności. Rozpocznę od omówienia przesłanek formalnych, dlatego że w sytuacji wpłynięcia do sądu wniosku o udzielenie zabezpieczenia to właśnie kwestia tego, czy zostały one spełnione, jest sprawdzana jako pierwsza. Zgodnie z art. 730 § 2 k.p.c., z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia można wystąpić przed wszczęciem postępowania rozpoznawczego, a także już w trakcie jego trwania. Możliwe jest także wystąpienie z wnioskiem o udzielenie zabezpieczenia także już po uzyskaniu tytułu wykonawczego, ale pod pewnymi warunkami. Mianowicie jeżeli ma zostać zabezpieczone świadczenie, którego termin spełnienia jeszcze nie nastąpił, czyli chodzi o świadczenie niewymagalne. Pierwszy wymóg formalny dotyczy formy wniosku o udzielenie zabezpieczenia. Ma on spełniać wymogi przewidziane dla pism procesowych, które zostały określone w Kodeksie postępowania cywilnego w artykule 126 i następnych. Jako „podstawowe” wymogi przewidziane dla pism procesowych zostały wskazane między innymi: podpis strony albo jej przedstawiciela ustawowego lub pełnomocnika oraz osnowa wniosku lub oświadczenia oraz dowody na poparcie przytoczonych okoliczności (składając wniosek o udzielenie zabezpieczenia przed wytoczeniem postępowania rozpoznawczego należy we wniosku w sposób zwięzły przedstawić przedmiot sprawy). Kolejne wymogi formalne zostały wskazane w art. 736 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c. Są nimi: wskazanie sposobu zabezpieczenia, a gdy roszczenie jest pieniężne, należy wskazać sumę zabezpieczenia oraz uprawdopodobnienie okoliczności uzasadniających wniosek. Co do przesłanki dotyczącej uprawdopodobnienia, to jest to istotna różnica w porównaniu z postępowaniem rozpoznawczym. Przytaczane okoliczności bo-

²³ I. Gil, *op. cit.*, s. 165.

wiem nie muszą być udowodnione, a wystarczy ich uprawdopodobnienie. Traktowane jest ono jako środek zastępczy, wręcz „słabszy” od udowodnienia. Nie może się jednak opierać wyłącznie na twierdzeniach uprawnionego. Twierdzenia te powinny opierać się na jakimś materiale, pozwalającym na odniesienie się do nich przez sąd. Wymogi stawiane temu materiałowi nie są tak wysokie, jak w odniesieniu do dowodów. Ponadto, w dalszym toku postępowania okoliczności uprawdopodobnione mogą zostać obalone przez przeprowadzenie dowodu. Istota instytucji uprawdopodobnienia polega na tym, że ustalenia nie muszą być zgodne z rzeczywistością, ale wysoce prawdopodobne. Brak spełnienia przesłanek formalnych wniosku o udzielenie zabezpieczenia spowoduje, że zastosowanie znajdą reguły określone w art. 130 i następne k.p.c.²⁴. Co do zasady wniosków taki powoduje, że: „[...] przewodniczący wzywa stronę, pod rygorem zwrócenia pisma, do poprawienia, uzupełnienia lub opłacenia go w terminie tygodniowym[...]”. Po bezskutecznym upływie tygodniowego terminu wniosek zostanie zwrócony bez wywołania jakichkolwiek skutków prawnych, a jeśli zostanie we wskazanym terminie „naprawiony”, to wywoła skutki prawne od chwili jego wniesienia.

Druga grupa przesłanek to przesłanki dotyczące dopuszczalności udzielenia zabezpieczenia. Związane są immanentnie z przesłankami procesowymi, czyli z okolicznościami od istnienia bądź też nieistnienia, których uwarunkowane jest rozpoznanie wniosku. Krąg przesłanek dopuszczalności w głównej mierze determinuje przytaczany już art. 730 k.p.c. Przesłanki te dotyczyć będą sądu oraz stron postępowania. Przesłanki związane z sądem dotyczą dopuszczalności drogi sądowej, jurysdykcji krajowej i zapisu na sąd polubowny. Droga sądowa oznacza kompetencję sądów powszechnych do rozpoznawania spraw cywilnych. W tym miejscu należy wyjaśnić też pojęcie sprawy cywilnej. Pojęcie to opiera się na dwóch alternatywnych kryteriach. Pierwsze z nich ma charakter materialnoprawny i w związku z tym sprawą cywilną jest sprawa, w której stosunki prawne układają się na zasadzie równorzędności podmiotów i ekwiwalentności świadczeń, a co za tym idzie, są one już ze swej natury sprawami cywilnymi²⁵. Wedle regulacji kodeksowej są to sprawy cywilne z zakresu prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz prawa pracy. Sprawa cywilna w znaczeniu formalnym to z kolei sprawa, która została poddana właściwości sądów powszechnych i Sądu Najwyższego wyłącznie z woli ustawodawcy. Ze swej natury taki stosunek prawny nie posiada cech determinujących dany stosunek prawny jako sprawę cywilną w znaczeniu materialnoprawnym. Natomiast jurysdykcja krajowa w postępowaniu zabezpieczającym ma charakter pochodny do jurysdykcji krajowej w postępowaniu rozpoznawczym. Dzięki przyjęciu takiego poglądu, można stwierdzić, że udzielenie zabezpieczenia jest możliwe, jeśli sądy w Polsce posia-

²⁴ Art. 130 i następne k.p.c., Dz.U. poz. 1822.

²⁵ J. Bodio, [w:] A. Jakubecki (red.), *op. cit.*, s. 30.

dają jurysdykcję do przeprowadzenia postępowania rozpoznawczego²⁶. Jest to niewątpliwie związane z pomocniczym charakterem postępowania zabezpieczającego względem postępowania rozpoznawczego. Przeciwnie zapatrywanie na tą kwestię ma natomiast Sąd Najwyższy²⁷, ale prezentowana przez niego linia orzecznicza spotyka się z krytyką w doktrynie. Kolejna grupa przesłanek dotyczy stron postępowania. Należy tu wymienić zdolność sądową i procesową oraz właściwą reprezentację. Zdolność sądowa to zdolność do występowania w postępowaniu jako strona. Według art. 64 § 1 i 64 § 1¹ k.p.c. takową zdolność posiadają wszystkie osoby fizyczne i prawne oraz jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną. Natomiast zdolność procesowa została określona w art. 65 k.p.c.²⁸. Wedle tego artykułu zdolność procesowa, czyli zdolność do podejmowania czynności procesowych, została przyznana tym podmiotom, które mają przyznaną zdolność sądową. Jeżeli sąd stwierdzi, że brak jednej z wymienionych przesłanek, to zostanie przez niego wydane postanowienie o odrzuceniu wniosku o udzielenie zabezpieczenia. Można w razie zaistnienia takiej sytuacji złożyć zażalenie na to postanowienie, stosując przepisy o zażaleniu. Zastosowanie tych przepisów (nie znajdujących się w części uregulowanej przepisami o postępowaniu zabezpieczającym) wynika z tego, że w kwestiach nieunormowanych w postępowaniu zabezpieczającym stosuje się odpowiednio przepisy o procesie (art. 13 § 2 k.p.c.).

Ostatnia, trzecia już grupa przesłanek dotyczy zasadności udzielenia zabezpieczenia. Zaliczyć do niej należy uprawdopodobnienie roszczenia oraz istnienia interesu prawnego w kwestii udzielenia zabezpieczenia. Kwestię dotyczącą pojęcia uprawdopodobnienia już wyjaśniałem w miejscu opisującym grupę warunków formalnych. Myślę, że istotne będzie dodanie w tym miejscu, na bazie jakich materiałów zgromadzonych w postępowaniu zabezpieczających sąd będzie orzekał o udzieleniu zabezpieczenia. Mianowicie, jeśli wniosek o udzielenie zabezpieczenia składany jest jednocześnie z pozwem, wystarczające będzie odwołanie się do dokumentów uzasadniających żądanie znajdujące się w pozwie. Jeżeli jednak wniosek będzie złożony już w trakcie trwania postępowania rozpoznawczego, to sąd będzie orzekał o ewentualnym udzieleniu zabezpieczenia na podstawie całego materiału zgromadzonego w toku trwania postępowania rozpoznawczego. Brak w regulacji kodeksowej definicji interesu prawnego, ale w art. 730¹ tegoż kodeksu określono, na czym on ma polegać w odniesieniu do postępowania zabezpieczającego. Polega on na tym, że należy wykazać, iż brak udzielenia zabezpieczenia uniemożliwi lub poważnie utrudni wykonanie zapadłego w sprawie orzeczenia lub w inny sposób uniemożliwi lub poważnie utrudni osiągnięcie celu postępowania w tych

²⁶ A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki (red.), *op. cit.*, s. 902.

²⁷ Postanowienie SN z dnia 6 kwietnia 2001 r., V CO 3/01, OSNC 2001, nr 12, poz. 175.

²⁸ Art. 64 i 65k.p.c., Dz.U. poz. 1822.

sprawach, w których orzeczenie nie nadaje się do wykonania. Interes prawny może być różnie pojmowany w zależności od tego, czy udzielone zabezpieczenie dotyczy roszczenia pieniężnego, czy też niepieniężnego. W przypadku roszczeń pieniężnych interesem prawnym uprawnionego będzie zapewnienie egzekucyjnej wykonalności przyszłego orzeczenia²⁹. Z kolei w odniesieniu roszczeń niepieniężnych obawa co do egzekucyjnej wykonalności będzie uzależniona od charakteru świadczenia. Jeżeli świadczenie polega na zaniechaniu, to można mówić o braku takiej obawy. Jak już to zostało wcześniej wskazane, obecnie cel postępowanie zabezpieczającego nie sprowadza się jedynie do zapewnienia wykonania orzeczenia zapadłego w postępowaniu rozpoznawczym w drodze przymusu państwowego. Dlatego też nie ma obecnie żadnych przeciwwskazań co do tego, aby wykazywać w postępowaniu zabezpieczającym interes prawny w odniesieniu do orzeczeń nienadających się do wykonania w drodze przymusu państwowego. Interes prawny może wyrażać się także w potrzebie uzyskania natychmiastowej ochrony prawnej o treści nieróżniącej się od ochrony prawnej żądanej w postępowaniu rozpoznawczym. W tego typu sprawach interes prawny uprawnionego w postępowaniu zabezpieczającym sprowadza się do antycypowania przyszłego orzeczenia, które ma zapaść w postępowaniu rozpoznawczym, czyli prowizorycznego zaspokojenia³⁰. Przykładem tego typu spraw są sprawy dotyczące świadczeń alimentacyjnych i rentowych. Jeżeli nie zostaną wykazane przesłanki zasadności udzielenia zabezpieczenia, to wtedy zostanie wydane przez sąd postanowienie oddalające wniosek.

²⁹ A. Jakubecki, [w:] A. Jakubecki (red.), *op. cit.*, s. 905.

³⁰ *Ibidem*, s. 907.